

Петренко-Цеунова О. І.

## ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ СВЯТОЇ ЮЛІАНІЇ ГОЛЬШАНСЬКОЇ У БАРОКОВОМУ «КИЇВСЬКОМУ ТЕКСТІ»

*У статті простежено, як з усталених агіографічних кліше постає новий сюжет із власною художньою своєрідністю і вписується в житійний канон. Розглянуто такі доміанти агіографічного тексту, як нетлінність мощів, чудесний порятунок святині і покарання за наругу над нею, неналежне та гідне пошанування, видіння чільним релігійним діячам. Проаналізовано, як у текстах XVII ст. постав і збагатився подробицями образ святої Юліанії, княжни Гольшанської. З'ясовано причини композиційної асинхронії, вказано на генезу паралелізму образу святої з великомученицею Варварою та іншими жінками-святими, вшановуваними в Київській митрополії.*

**Ключові слова:** агіографія, «київський текст», Юліанія Гольшанська, Києво-Печерський патерик, канонізація.

Притаманна давній літературі пошана до традиції чи не найяскравіше втілена в жанрі агіографії. Сформовані у візантійських житіях сталість форми та канонічний набір топосів стали нормативними й для українських житійних текстів. Проте аналіз різних варіантів життя того чи того святого дає змогу простежити риси оригінального тлумачення звичного сюжету. Саме до такого аналізу надається образ святої Юліанії, княжни Гольшанської, сформований протягом XVII ст. і остаточно усталений 1705 р.

Рід Гольшанських (Ольшанських) прочитується в «київському тексті» ще з часів Великого князівства Литовського як князів-намісників Києва. Вітовт, великий князь литовський, у 1393 р. захопив Київ у Володимира Ольгердовича і посадив там правити ще одного Ольгердового сина — Скиргайла, а після його смерті правив Києвом через князів-намісників із роду Гольшанських. Княжна Юліанія була донькою Юрія Гольшанського, одного з фундаторів Києво-Печерського монастиря в першій половині XVI ст. Князі Гольшанські були вірними християнами й побудували по своїх Дубровицьких маєтках чимало православних храмів. Близько 1540 р. 16-річна Юліанія померла незаміжною, і її як діву, відому благочестивим праведним життям, поховали на території Печерського монастиря. Подальша історія знайдення та вшанування її мощів доволі показова: свята ніби виборувала своє місце в сонмі печерських преподобних. Тож дослідницьке завдання полягає в тому, щоб простежити динаміку побудови наративу про Юліанію Гольшанську в пам'ятках літерату-

ри доби Бароко та проаналізувати вписування образу святої у «київський текст».

Одна з перших згадок про Юліанію Гольшанську вміщена у трактаті «Палінодія» (1622) Захарії Копистенського. На той момент нетлінні мощі святої було вже віднайдено та виставлено для вшанування у Великій церкві Печерського монастиря, і незадовго до написання тексту, а саме 1617 р., відбулося перше зафіксоване чудо, детально описане згодом у «Тератургимі» Афанасія Кальнофойського.

Захарія Копистенський тим часом лише згадує святу Юліанію для ілюстрації своєї думки. Автор «Палінодії» веде мову про святих чудотворців Східної церкви, явлених у Русі, і зокрема в Києві, «де у всіх немало церквах цілих святих у тілі: митрополитів, єпископів, ієромонахів, також і від жон святих є» [8, стб. 847]. Зокрема, Копистенський говорить, що «тіло княжни Ольшанської Іуліанії, котре чудовно інокіні Крупській об'явлене і в труні в церкву Пресвятої Богородиці принесене лежить в честі достойній» [8, стб. 847].

За часів митрополитства Петра Могили було розпочато уніфікацію вшановуваних у Київській митрополії святих. У 1643 р. в Лаврській друкарні опублікували «Полуустав або правило істинного християнського життя», у якому уміщений «Місяцеслов». У тексті наведено перелік із 74 імен, з яких 41 печерський святий. Однак там ще немає імені Юліанії Гольшанської.

Близько 1643 р. написано ще один знаковий текст — «Правило молебне до преподобних отців наших Печерських, і всіх святих, котрі в

Малій Русі просяли, що виголошується, коли й де хто захоче», його автором певний час вважали грецького богослова Мелетія Сірига. Поява цього тексту спонукала істориків висунути гіпотезу, що 1643 р. за ініціативою митрополита Петра Могили відбулася масова канонізація печерських святих, за винятком прп. Антонія і Феодосія Печерських, уже прославлених у лику святих на той час. Нині це припущення про юридичну фіксацію масової канонізації саме 1643 р. спростовано, хоча «Правило молебне» таки варто вважати етапним текстом у процесі уніфікації святих, ушановуваних у Київській митрополії.

Отож у «Правилі молебному» названо низку київських святих, упорядкованих за групами: мученики, цілителі, наділені даром пророцтва, митрополити, єпископи та непечерські святі. У тексті згадано й ім'я святої Юліанії. Проте окремого дня пам'яті для неї ще не зазначено, хоча дата знайдення мощів, імовірно, вже тоді могла установитися як день вшанування святої [2, с. 158].

У 1635 р. у друкарні Києво-Печерського монастиря побачив світ «Патерикон, або Життя святих отців Печерських» Сильвестра Косова. Польськомовний переказ житій киево-печерських святих було доповнено додатками історичного й полемічного змісту. У «Патериконі» згадано лише тих святих, інформацію про яких уміщено в середньовічному патериковому тексті, натомість сюжетів про інших відомих і шанованих на час написання тексту святих не долучено. Зокрема, про святу княжну Юліанію Гольшанську, преподобного Меркурія посника та святого князя Федора Острозького, вшановуваних у тогочасній релігійній культурі, немає жодної згадки в «Патериконі» [18, с. 80–81]. Сильвестр Косов зазначав про свій намір упорядкувати окремо й сучасні йому чуда, проте через пастирське служіння не встиг цього зробити.

Ще одне пояснення пов'язане не лише з даниною традиції чи браком інформації, а й зі статтю святої: адже автор «Патерикона» не згадує ні святу княжну Єфросинію Полоцьку, мощі якої спочивали в Печерському монастирі, ні Юліанію Гольшанську, мощі якої здобули особливе шанування з боку святителя Петра Могили та були згадані раніше в «Палінодії» Захарії Копистенського.

У Києво-Печерському патеріку прочитуються кілька яскравих жіночих образів: заступниці чорноризців (сестра Ярослава Мудрого Предслава Володимирівна і дружина його сина Гертруда Польська); праведна дружина (Марія, жінка воєводи Яна); жінка, що стала на праведний шлях

після грішного (матір Феодосія Печерського); жінка-спокусниця (жінка, яка спокушала Мойсея Угрина). Проте загалом сам жанр патеріка, що перекладається як «отечник», сфокусований на зображенні чоловічого чудесного.

У тексті ченця Печерського монастиря Афанасія Кальнофойського «Тератургимма» такого обмеження немає. Трактат надрукований у 1638 р. за дорученням Петра Могили і містить докладний опис 64 чудес, що відбулися за участю печерських святих. «Тератургимма» суттєво вплинула на піднесення статусу Печерського монастиря та розбудову міфу Києва як другого Єрусалима. Автор закликає читачів здійснити прощу до Києва, а не до Святої Землі, «бо та далеко від тебе».

У розділі «Епітафії фундаторам» Кальнофойський уміщує прославлення Юліанії Гольшанської, назване спорудженням на честь святої «вівтарем, що сяє благочестям» [13, с. 34]. Про діву сказано так: «Юліанія-помічниця, сильна в небі заступниця», її нетлінні мощі «лікують від м'ятежних хвороб, від смерті й нездоров'я» [13, с. 34]. Показово, що починається текст з алюзії до античної міфології: «Під вівтарем Філоктета жодна Діпса (змія. — *О. П.-Ц.*) тебе не торкнеться<sup>1</sup>» [13, с. 34]. Філоктет — один із грецьких героїв Троянської війни. За легендою, він задивився на труну Троїла, вбитого Ахіллою, і не помітив отруйної змії, що його вкусила. На контрасті до праведниці, чий нетлінні мощі спочивають у печерах, автор згадує язичницю Емпузу, тобто Гекубу, дружину царя Пріама й матір царевича Троїла.

Автор епітафії закликає стати перед вівтарем святої Юліанії без страху й помолитися про відпущення гріхів і життя вічне.

Завершується текст образом квітучого Раю-саду, де буяє вічнозелена весна, тож годі дивуватися, що свята Юліанія переселилася туди: «...квітка воліє прикрашати інші квіти» [13, с. 34]. До слова, флористична символіка наявна й на гравюрі надрукованого 1705 р. «Сказання или повѣстѣ о обрѣтеніи... мощей святыя Іуліаніи дѣвицы» [3, с. 21]. Гравюра зображує святу з квіткою в руках. Ольга Максимчук припускає, що для книжки про Юліанію Гольшанську було використано й дещо підправлено гравюру із зображенням Варвари, зокрема з-під ніг дівчини прибрано меч — символ мучеництва заради Христа [9, с. 137]. Юна княжна з роду Гольшанських померла не мученицькою, а власною смертю, проте за цнотливе життя була удо-

<sup>1</sup> Переклад українською О. Петренко-Цеунової.

стоєна святості. Отже, квітка в її руці позначала духовну й тілесну чистоту діви.

До того ж в акафісті всім печерським святим розвинуто флористичну образність: «Радуйся, Юліаніє, діво, ліліє прекрасна, бо проросла ти в земному Христовому саду; радуйся, бо процвіла ти в небесному Його вертограді» [1].

У чуді 12-му з «Тератургими», що сталося 1617 р., йдеться про спробу пограбування мощів святої Юліанії. Один аріанин, назвавшись Василем, прийшов до храму з проханням відімкнути труну святої Юліанії, княжни Гольшанської, щоб поклонитися її нетлінним мощам. У той час еклесіархом, тобто наглядачем храму, був ієромонах Ліверій П'ятницький — духовний наставник Афанасія Кальнофойського, який, імовірно, і засвідчив цю чудесну історію [17, s. 130]. Еклесіарх допустив невідомого до мощів на поклоніння. Наслідуючи православних, він поцілував мощі, а коли вівтарник відвернувся, стягнув із пальця у святої перстень і подався собі геть. Але, вийшовши за двері, впав, закричав і тут-таки без сповіді віддав свою грішну душу. Тоді прийшов з братією ігумен Єлисей Плетенецький; бажаючи довідатися, з чого сталася така нагла смерть, наказав потрусити небіжчика, чи не взяв він часом чого з мощів. Оглянули і знайшли в кишені перстень. Плетенецький попросив вівтарника перевірити, з якої труни поцуплено коштовність. Ігумен узяв перстень і повісив біля ікони Пресвятої Богородиці, а злодія наказав поховати за монастирським муром у науку іншим. У цьому контексті доречно згадати про морально-дидактичний характер чуда, на який вказували Августин Блаженний і Григорій Великий, розглядаючи чудо як маніфестацію Божої сили та закликаючи вірувати в неї [15, с. 139].

Випадки наруги над святинями були доволі частим і прикрим явищем, тож Афанасій Кальнофойський сформулював правила належної поведінки в печерах: 1) поводитися благочестиво, немовби на Небесах; 2) заходячи, виголосити молитву «Святі Отці Печерські, моліться про нас»; 3) нічого не забирати від реліквій.

Загалом історії про злодіїв, покараних Божою силою за лихий намір пограбувати церкву, набули значного поширення в «київському тексті» доби Бароко. Зокрема, у Київському літописі за 1615 р. зафіксовано випадок у Печерському монастирі, коли злодій залишився на ніч «...ув олтари, и скрився, взял из жертвенника серебряныи котелец и иные сосуды побрал, и за пазуху заклал. И пошел з олтаря до образа Пресвятои Богородицы, хотячи оборвати килко чирвоных было там на образе» [6, с. 106]. Проте його спіт-

кало покарання: «нѣкая божественная невидимая сила возбрани ему, килко раз ударило его о землю, от образа елико хотѣл — пач его било». Врешті злодій мусив полишити свої наміри і потрапив у належне місце — під зображення пекла: «оцепенѣвши, лежал под пекелком, где огонь держат, аж его панамар на заутре и нашол» [6, с. 106].

У 1661 р. за розпорядженням архімандрита Печерського монастиря Інокентія Гізеля було видано Патерик церковнослов'янською мовою. У цій книжці немає згадки про святу Юліанію. Натомість наступні видання Патерика доповнені «Сказанням про віднайдення чесних мощів святої Юліанії діви», окремо виданим 1705 р. У тексті докладно описано, як було знайдено моші княжни Гольшанської. За архімандритства Єлисея Плетенецького копали могилу для дівчини біля стіни Успенської соборної церкви, перед приділом святого Іоана Предтечі, й несподівано натрапили на чесні мощі святої Юліанії, що почили, не зазнавши тління. Померла була немов жива, її тіло біліло з-під шовкового й золототканого вбрання, ніби непідвладного часу. Окремо описано прикраси, знайдені на тілі: «На шиї були надіті золоті гривни з численними бісерами, на руках золоті коштовні перстні, на голові дівочий золотий вінок з бісерами, у вухах золоті сережки, прикрашені золотими бісерами й коштовним камінням» [5]. Над її ракою лежав камінь зі знаменом і родовим гербом Гольшанських — гіпоцентавром (у центрі щита образ коня, у якого голова, груди і руки людини: замість хвоста — паща дракона, якого вражає стріла, випущена з лука руками самої ж істоти). На самій раці збереглася срібна табличка з написом: «Юліанія, княжна Гольшанська, донька князя Григорія Гольшанського, преставилася дівою, в літо від народження свого 16-те» [5]. Святі мощі поклали у Великій церкві, проте не прикрасили належно й не вшановували.

Тож незабаром, коли митрополитом Київським і архімандритом Печерським став Петро Могила, йому у видінні явилася свята Юліанія й поскаржилася про брак пошанування її мощів і маловірство. Архімандрит звелів благочестивим дівам-інокіям приготувати для мощів гідні шати. Нетлінні мощі поклали в нову раку й урочисто перенесли «в інше місце». Під час пожежі 1718 р. рака з мощами святої дуже постраждала від вогню; те, що вціліло, перенесли до Ближніх печер. Про їхнє розташування дізнаємося з пізнішого тексту, записок Андрія Муравйова «Подорож по святих місцях руських», де йдеться зокрема про його паломництво до Київських

святинь, здійснене у 1830-х роках у супроводі митрополита Євгенія Болховітінова. Автор зазначає, що «від гробу преподобного Антонія перша покоїться Іуліанія, княжна Ольшанська, вже в пізніші віки знайдена під Великою Церквою Лаври і поставлена в печерах на місце свт. Михаїла, першого митрополита Київського, коли він був перенесений у Соборну Церкву Успіння» [12, с. 485].

Наведений у «Сказанні» сюжет доповнює розповідь про чудесний порятунок від пограбування 1617 р., що хронологічно передував видінню Петра Могили, однак за авторським задумом суттєво важливою є саме така композиція, попри асинхронію.

Далі йде оповідь про ще одне видіння, що перегукується з епізодом про Петра Могилу. Цього разу видіння удостоївся Феодосій Софонович, на той час — ігумен Київського Михайлівського монастиря. Якось після ранкової молитви він задрімав і побачив у променистому світлі лик багатьох святих дів, і серед них Юліанію, яка звернулася до нього зі словами: «Чому ти зневажаєш мене й мої моці? Через це Господь явив тобі знамення, аби ти зрозумів, що і я Господом доєднана до святих дів, що догодили Йому» [5]. Тож Софонович спеціально прийшов у Печерську обитель і звернувся до єпископа з проханням відкрити йому моці святої Юліанії, щоби він зміг віддати їм належну шану. Відтоді ігумен, відвідуючи монастир, «ніколи не забував вклонитися благочестиво, з усякою старанністю, зі смиренням і зворушенням лобзанням нетлінним моцям святої угодниці Божої Юліанії» [5].

У «Діярії» Дмитрія Туптала простір Печерського монастиря також позначений оніричністю. Якось, завершивши писати про святого Ореста, автор «Книги житій святих...» ліг у келії спочити перед заутренею і побачив уві сні самого святого мученика, який зауважив йому, що «більше перетерпів за Христа мук, ніж ти написав», і показав рани, завдані йому розпеченим залізом і косою. Лише благовіст уриває це видіння, яке, втім, не злякало автора «Діярії», а навпаки, видалося йому приємним: «Тоді ж належний до заутрені благовіст збудив мене, і я шкодував, що це вельми приємне видіння швидко закінчилося» [16, с. 139–140].

Тему неналежного пошанування святого продовжує ще один епізод, відображений у «Діярії». Випадок трапився з Дмитрієм Тупталом 1685 р., під час перебування в Печерському монастирі, де він писав «Книги житій святих». Книжник «почув благовіст до заутрені, але, за звичайним своїм лінивством, розіспавшись, не

встиг до початку, а поспав навіть до читання псалтирі» [16, с. 137]. За це був чи то покараний, чи то винагороджений видінням: йому явилася великомучениця Варвара, яка спершу лежала у зіпсованій, зогнилій труні, а коли оповідач спробував почистити гріб, Варвара постала перед ним мов жива і на прохання про заступництво відмовила: «Не знаю, чи вмолю, бо молишся по-римському (стисло й нечасто. — *О. П.*)» [16, с. 137]. Це дуже показовий епізод, адже в житії великомучениці Варвари згадана й християнка Юліанія, що виявила бажання постраждати за Христа і прийняла муки разом зі святою Варварою. Тим часом у видінні Дмитрія Туптала спостерігаємо обернений зв'язок: моці святої Юліанії певний час перебували в Печерському монастирі без належного пошанування, і ця іпостась за допомогою художнього засобу перенесення поширилася на святу Варвару, яка закликала до пошанування моців.

У четвертій частині «Книг житій святих» Дмитрія Туптала (1705 р., як і «Сказання») у розділі за 6 липня — день вшанування святої Юліанії — вміщено її житіє. Розпочинається текст із розповіді про віднайдення святих моців. Дмитрій Туптало додає деякі нові подробиці. Зокрема, копали могилу не просто для благочестивої, а для знатної дівчини, тобто подібної за статусом до Юліанії. Уточнено й архітектурні та топонімічні деталі: моці знайшли «перед приділом святого Іоанна Предтечі, де нині двері до приділу того, яких раніше не було, а входили до того приділу зсередини Великої Церкви» [7, арк. 456]. Чесні моці названо «хранимий Богом здавна скарб» [7, арк. 456]. Значну увагу приділено й опису зовнішності святої Юліанії: «Була бо біла тілом і благовидна, немов жива спляча, багаточінно прикрашена, шатами шовковими й золотоканими вдягнута, на шиї мала гривні золоті з численними перлами, й на руках — поручі золоті та персні коштовні. На голові ж — вінець дівочий золотий із перлами, серги — також золоті з перлами великими та камінням коштовним» [7, арк. 456]. Увесь одяг її на вигляд був як новий, доки його не торкалися, а щойно торкнулися — тієї ж миті розсипався.

Далі автор «Четій Міней» уточнює, що святе тіло, одягнуте в новий одяг, покладено було в південно-західному кутку Великої церкви, «без шани, без прикрас достойних, як належать вшанованим святим» [7, арк. 456]. Автор бідкається, що прихожани мали змогу оглядати й торкатися до моців, не віддаючи належної честі, від чого моці навіть почорніли. Можна припустити, що в цей час неналежного зберігання моці було по-

грабовано, адже далі, в розповіді про аріанина, від усіх коштовностей, знайдених на тілі княжних, лишився один перстень на десниці.

Сюжет про видіння Петра Могили завершується прикметними словами, що вказують на розбудовування «київського тексту» шляхом примноження святості. Митрополит «одягся сам у святительський одяг, і, зівзавши весь Священний собор, і здійснивши святкові моління й спів, з подякою Богу й Богородиці та преподобним отцям Печерським, що додалося до святині того місця, на похвалу йому, ще й цієї святої княжни Іуліанії явлення нетлінних чесних і чудесних мощей» [7, арк. 457].

Викладаючи історію про крадіжку персня, Димитрій Туптало не шкодує пейоративної лексики на адресу злочинця: «богомерзенний еретик — обманщик і злодій, «проклятий “прочанин” із душогубною своєю здобиччю», «злочестивий той еретик і святокрадій» [7, арк. 457]. Автор зазначає, що «завдяки такому чуду, що сталося, звістилося й увірилося всім вірним про святість і Богоугодність святої тієї діви Іуліанії» [7, арк. 457]. Це пояснює, чому хронологічно пізніший епізод про видіння Петру Могили й пошанування мощів святої уміщено раніше за епізод з пограбуванням 1617 р. Адже якби справді «всім вірним увірилося про святість» Юліанії після чудесного порятунку від крадіжки, не було б подальшого розвитку сюжету про її обстоювання свого місця в сонмі печерських святих шляхом видіння Петру Могили та Феодосію Софоновичу.

Отже, детермінантами канонізації за часів Петра Могили були подвиг (благочестиве життя або мученицька смерть за Христа), прижиттєві й посмертні чуда та фізичний стан тіла після смерті. У Печерському монастирі було заведено практику оглядати тіла небіжчиків через певний час після кончини, щоби пересвідчитися в нетлінності мощів або поховати в землі, якщо не було цієї ознаки святості. Часто цього було достатньо для визнання праведника святым. Проте у випадку з Юліанією Гольшанською мало трапитися ще й чудо, щоби княжну було канонізовано та вшановано з почесними. На високе значення чудесного в бароковій рецепції вказує й назва тексту Афанасія Кальнофойського — «Тератургима, або Чуда».

Так у «київському тексті» доби Бароко виникає сюжет про жінку-святую в колі печерських подвижників, які виснажували тіло й заживо ховали себе в землі. На їхньому тлі постать красуні-княжни в золототканому одязі та коштовностях є доволі нетиповою.

Свята Юліанія свого часу довго лишалася «непоміченою» святою через те, що не надто вписувалася в динаміку канонізаційних процесів, ініційованих святителем Петром Могилою. Діяльність митрополита мала на меті актуалізувати киеворуський код української минувшини, утвердити повноправність православної церкви, відродити столичний статус Києва, засвідчити давність державної традиції.

Найбільш відомими та шанованими жінками-святими Х–XVII ст. вважають велику княжну Анну (Янку), преподобну Єфросинію (княжну Предславу Полоцьку), княжну Харитину Литовську, Глиkerію Новгородську та княжну Юліанію Гольшанську. Чотири з п'яти жінок-святих були представницями княжого роду, проте свята Анна, свята Єфросинія та свята Харитина постриглися в черниці, а свята Глиkerія і свята Юліанія скінчили життя дівами-мирянками. Життя святої Анни та святої Єфросинії оповідають про активне служіння дяконис і явлену богонатхненність ще за життя. Наприклад, житіє Єфросинії Полоцької повністю присвячене зображенню її діяльності за життя, на відміну від Юліанії, про чие життя нічого не відомо, і її житіє починається з віднайдення мощів. Проте тіла обох святих спочивали в Печерській обителі: Єфросинія Полоцька померла на Святій Землі, і її мощі перевезли до Києва ченці, що втікали від османів. Натомість Юліанія Гольшанська одразу покоїлася в Печерському монастирі, проте в різних його локаціях.

Певні подібності можна простежити й між образами Глиkerії Новгородської та Юліанії Гольшанської: про їхнє життя майже нічого не відомо, тож обидва житія фактично починаються з випадкового віднайдення мощів і посмертних чудес. Обидві святі діви втілюють ідею прихованої від людського ока мирської праведності, розкривають мотив життя як таїни сокровенного серця, недоступної людям тут і тепер, що має спільнити їх із життями святих отроків [10, с. 107]. Однак показово, що у сюжеті про Глиkerію для визнання святості було достатньо нетлінності мощів — і її тіло одразу перепоховали з почесними. Натомість Юліанію, яку знайшли молодою, вродливою та вбраною в коштовні шати, не сприйняли спершу з належною шанобою.

Сюжет про Юліанію Гольшанську підтверджує, що акт канонізації звернений більше не до Небесної, а до земної церкви, маючи на меті долучення вірних до пошанування достойника чи достойниці. Колізія святості у вимірі церковно-інституційної практики полягає в тім, що святість дарує Бог, а не люди,

проте без участі людей процес канонізації не може відбутися.

Кульг нетлінних мощів як свідчення стовідсоткової святості у сюжеті про Юліанію доповнений додатковою «вимогою» — посмертними чужими. У XVII ст. ставлення до чудесного було одним із маркерів віровизнання. Зокрема, у відповідь на реформаторський скепсис до фізичного чуда католицька церква апелює до тези Томи Аквінського про чудо як заперечення законів природи, надприродне, що має на меті повернути свідків чуда до віри. Таку природу чудесного поділяє, наприклад, Афанасій Кальнофойський.

Однак серед теологів була й думка, що чуда впливають на розум людини і формують здатність сприйняти віру інтелектуально. Відлуння такого розуміння чуда спостерігаємо в сюжетах про видіння Петру Могилі та Феодосію Софоновичу, що змусили обох київських архимандритів раціонально переглянути своє ставлення до вшанування святої Юліанії.

Показово, що сюжет життя Юліанії Гольшанської розгортається вже після її смерті, у такий спосіб даючи більше інформації про суспільні та релігійні звичаї людей XVII ст., причетних до формування образу святої, аніж про неї саму.

### Список літератури

1. Акафістник : у 3 т. Київ : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2012. Т. 2. 416 с. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/molytvy/akafistnyk-tom-ii/akafist-usim-prepodobnym-pecherskym/> (дата звернення: 17.02.2022).
2. Дива печер лаврських / відп. ред. В. Колпакова ; упоряд. І. Жиленко. Вид. 2-ге, допов. Київ : Нац. Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2011. 247 с. : іл.
3. Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва : каталог стародруків, виданих на Україні. Кн. 2, ч. 1 : 1701–1764. Львів : Вища школа, 1984. 129, [3] с. : іл.
4. Кальнофойський Афанасій. Тератургимма, или Чудеса... / пер. с пол. О. Бигун. Київ : Горлиця, 2013. 368 с.
5. Києво-Печерський патерик: полное собрание житий святых, в Киево-Печерской лавре подвизавшихся / сост. тремя Печерскими святыми: Нестором, летописцем Печерским, Симоном, еп. Владимирским и Суздальским и Поликарпом, архим. Печерским ; в новом полном переводе Е. Поселянина. 2-е изд., с рисунками. Москва : Издание книгопродавца А. Д. Ступина, 1900 (Типо-литогр. Товарищества И. Н. Кушнерев и К°). 394 с., [16] л. ил. URL: [https://azbyka.ru/otechnik/Zhitija\\_svjatykh/paterik-pecherskij-ili-otechnik/5\\_4](https://azbyka.ru/otechnik/Zhitija_svjatykh/paterik-pecherskij-ili-otechnik/5_4) (дата звернення: 17.02.2022).
6. Київський літопис першої чверті XVII ст. *Український історичний журнал*. 1989. № 2. С. 107–120; 1989. № 5. С. 103–114.
7. Книга житій святых... на три місяці четверть: июнь, июль, август [червень–серпень] / Дмитрій Ростовський. Київ : Друкарня Києво-Печерської лаври, 1705. [1], 790 арк. : іл.
8. Копыстенский Захария. Палинодия. *Русская историческая библиотека*. Т. IV. Памятники полемической литературы в Западной Руси. Книга первая. Петербург, 1878. VII с., 1448, 236 стб., 24, [2] с.
9. Максимчук О. «Лілея серед терня»: Акафіст святій великомучениці Варварі Йоасафа Кроковського і його флористичні образи-домінанти. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 51. С. 128–146.
10. Малкова Н. Служение женщины в житиях святых жен Руси. *Вестник Русской христианской гуманитарной академии*. 2009. Т. 10. Вып. 1. С. 107–114.
11. Патерик или Отечник Печерский, содержащий жития святых преподобных и богоносных отцов наших, просиявших в пещерах: на три части разделен: повелением же и благословением ... Иннокентия Гизеля ... Архимандрита Святой Великой Чудотворной Лавры Печерской Киевской. Киев : Тип. Киево-Печерской Лавры, 1661. 289 арк.
12. Путешествие по святым местам русским / [А. Н. Муравьев] : в 4 частях. 6-е изд. Санкт-Петербург : Синод. тип., 1888. Ч. 1. VIII, 711 с.
13. Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. Киев : Тип. Е. Я. Федорова, 1874. 417 с.
14. Сінкевич Н. «Патерикон» Сильвестра Косова: переклад та дослідження пам'ятки. Київ : Фенікс, 2013. 712 с.
15. Сінкевич Н. Чудо і надприродне у «Тератургиммі» (1638) Афанасія Кальнофойського. *Лаврський альманах*. 2013. Вип. 28. С. 137–144.
16. Туптало Дмитрій. Діарій грішного ієромонаха Дмитрія... *Малі українські діарії XVII–XVIII століть* / упоряд. В. Шевчук. Київ : Кліо, 2015. С. 130–164.
17. Kalnofoyski A. Teraturgima lubo cuda, ktore byly tak w samym... Monastyr... Kiiowskim. Kijów, 1638. 305 s.
18. Kossow Sylwester. Patericon abo Zywoty SS. Oycow Pieczarskich, obszernie słowińskim językiem przez Świętego Nestora Zakonnika y Latopisca Ruskiego przedtym napisany, teraz zaś z Graeckich, Łacińskich, Słowińskich y Polskich Pisarzow obiasniony y krocey podany. Kijow, 1635. Сінкевич Н. «Патерикон» Сильвестра Косова: переклад та дослідження пам'ятки. Київ : Фенікс, 2013. С. 215–671.

### References

- Akafistnyk*. (2012). Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu. Book 2. <https://parafia.org.ua/biblioteka/molytvy/akafistnyk-tom-ii/akafist-usim-prepodobnym-pecherskym/> [in Ukrainian].
- Diva pecher lavrskykh*. (2011). (Ed. by V. Kolpakova; summarized by I. Zhylenko). Nats. Kyievo-Pecherskyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk [in Ukrainian].
- Kalnofoyski, Afanasyi. (2013). *Teraturhyma, ili Chudesa...* (O. Byhun, Transl.). Horlytsa [in Russian].
- Kalnofoyski, Afanasij. (1638). *Teraturgima lubo cuda, ktore byly tak w samym... Monastyr... Kiiowskim*.
- Kijevno-Pecherskyi pateryk: polnoje sobranije zhytyj sviatykh, v Kijevno-Pecherskoi lavre podvyzavshykh*. (1900). (E. Poselianin, Transl.). Yzdanye knyhoprodavtsa A. D. Stupyna, 1900. [https://azbyka.ru/otechnik/Zhitija\\_svjatykh/paterik-pecherskij-ili-otechnik/5\\_4](https://azbyka.ru/otechnik/Zhitija_svjatykh/paterik-pecherskij-ili-otechnik/5_4) [in Russian].
- Knyha zhytii sviatykh... na try misiatsy chetverty: yiun, yiul, avhust [cherven-serpen]* (1705). Drukarnia Kyievo-Pecherskoi lavry [in Ukrainian].
- Kopystenskyy, Zakhariia. (1878). Palinodiia. In *Ruskaia ystoriicheskaiia byblyoteka* (T. IV. Pamiatnyky polemicheskoi lyteratury v Zapadnoi Rusy. Book 1) [in Russian].
- Kossow, Sylwester. (2013). *Patericon abo Zywoty SS. Oycow Pieczarskich, obszernie słowińskim językiem przez Świętego Nestora Zakonnika y Latopisca Ruskiego przedtym napisany, teraz zaś z Graeckich, Łacińskich, Słowińskich y Polskich*

- Pisarzow obiasniony y krocey podany*. Kijow, 1635. In N. Sinkevych, "Paterykon" Sylvestra Kosova: pereklad ta doslidzhennia pamiatky (s. 215–671). Feniks.
- Kyivskiy litopys pershoi chverti XVII st. (1989). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, 107–120; 5, 103–114 [in Ukrainian].
- Maksymchuk, O. (2019). "Lileia sered ternia": Akafist sviatii velkomuchenytssi Varvari Yoasafa Krovkovskoho i yoho florystychni obrazy-domitanty. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 51, 128–146 [in Ukrainian].
- Malkova, N. (2009). Sluzhenye zhenshchyny v zhytyakh sviatykh zhen Rusy. *Vestnyk Russkoi khrystyanskoj humanytarnej akademii*, 10 (1), 107–114 [in Russian].
- Pateryk ili Otechnyk Pecherskyi, soderzhashchyy zhytya sviatykh prepodobnykh y bohonosnykh ottsov nashykh, prosyivshykh v peshcherakh: na try chasty razdelen: povelenyem zhe y blagoslovenyem ... Ynmokentya Hyzelia ... Arkhymandryta Sviatoi Velykoi Chudotvornoj Lavry Pecherskoi Kyevskoi*. (1661). Typ. Kijev-Pecherskoi Lavry [in Russian].
- Puteshestvye po sviatym mestam russkym*. (1888). (Vol. 1). Synod. typ. [in Russian].
- Sbornik materialov dlia istoricheskoi topografii Kieva i ego okrestnosti*. (1874). Typ. E. Ya. Fedorova [in Russian].
- Sinkevych, N. (2013a). Chudo i nadpyrodne u "Teraturhymi" (1638) Afanasiia Kalnofoiskoho. *Lavrskiy almanakh*, 28, 137–144 [in Ukrainian].
- Sinkevych, N. (2013b). "Paterykon" Sylvestra Kosova: pereklad ta doslidzhennia pamiatky. Feniks [in Ukrainian].
- Tuptalo, Dymytrii. (2015). Diiarii hrishnoho ieromonakha Dymytriiia... In *Mali ukrainski diarii XVII–XVIII stolit* (V. Shevchuk, Ed., pp. 130–164). Klio [in Ukrainian].
- Zapasko, Ya. P., & Isaievych, Ya. D. (1984). *Pamiatky knyzhkovoho mystetstva: kataloh starodrukiv, vydanykh na Ukraini* (Vol. 2, part 1: 1701–1764). Vyscha shkola [in Ukrainian].

O. Petrenko-Tseunova

## CONSTRUCTING OF THE IMAGE OF SAINT JULIAN HOLSHANSKA IN THE "KYIV'S TEXT" OF THE BAROQUE PERIOD

*The aim of the present research was to examine the depicting of Saint Julian Holshanska in the Ukrainian baroque literature. A young princess died at the age of 16 and was buried in Kyiv-Pechersk monastery about 1540 year. Some time later her incorruptible relics were found accidentally, which itself should have led to canonization, but did not. The vita of Saint Julian Holshanska appeared after one century, in 1705 year. In this investigation, the aim was to assess the mechanism how a new plot with its own artistic originality emerges from established hagiographic clichés and fits into the hagiographic canon. Such dominants as the incorruptibility of relics: the miraculous salvation of the shrine and the punishment for insulting it: the improper and dignified veneration; the visions seen by leading religious figures are considered in the article. This study has clarified the canonizational politics of Metropolitan Petro Mohyla led in 1640s.*

*The careful analysis of various editions of the Kiev-Pechersk printing house helps to identify the reason for the compositional asynchrony in the vita of Saint Julian. One more research question was to figure out the parallelism between the image of the Saint Julian with the great martyr Barbara and other women venerated in the Kyiv metropolitanate during the early modern period.*

*One of the more significant findings to emerge from this study is that saint Julian may be implicitly present in such text as The Diary of Dymytriy Tuptalo. The results of this investigation show that the vita of Saint Julian, which starts with the events after her death, contains more information about the religious views cultural attitudes of the 17<sup>th</sup> century society rather than about the life of the saint virgin herself, whose image is constructed on the basis of visions of the time.*

**Keywords:** hagiography, "Kyiv's text", Yuliania Holshanska, Kyiv-Pechersk pateryk, canonization.

Матеріал надійшов 15 лютого 2022 р.

